

सर्वोच्च अदालत संयुक्त इजलास
माननीय न्यायाधीश श्री सुशीला कार्की
माननीय न्यायाधीश श्री देवेन्द्र गोपाल श्रेष्ठ
फैसला

मुद्दा नं.०७०-CI-०७३२
मुद्दा - मोही प्रमाणपत्र वदर।

जिल्ला महोत्तरी सोनामाई गा.वि.स. वडा नं. ५ मा बस्ने
राजकिशोर राय.....१ पुनरावेदक
प्रतिवादी

विरुद्ध

जिल्ला महोत्तरी सोनामाई गा.वि.स. वडा नं. ५ राम सुन्दर
यादवको मु.स.गर्ने पल्टीदेवी१
ऐ.ऐ.बस्ने मुनर यादव.....१ प्रत्यर्थी
ऐ.ऐ. बस्ने रामदुलार यादव१ वादी
ऐ.ऐ. बस्ने रामविनेश यादव.....१

सुरू तहमा फैसला गर्ने भु.सु.अ:- श्री महेन्द्रनारायण रजक
भूमिसुधार कार्यालय महोत्तरी
पुनरावेदन तहमा फैसला गर्ने: मा.न्या.श्री सुरेन्द्रवीर सिंह बस्न्यात
मा.न्या.श्री नरेन्द्रकुमार शिवाकोटी
पुनरावेदन अदालत जनकपुर
मिति: २०६६।५।२८

न्याय प्रशासन ऐन, २०४८ को दफा ९ अनुसार यस अदालतमा पुनरावेदनको रोहमा दायर हुन आएको प्रस्तुत मुद्दाको संक्षिप्त तथ्य एवं ठहर यसप्रकार छः-

जिल्ला महोत्तरी भोइलटिमकिया गा.वि.स. वडा नं.९ (क) को कि. नं. १६ को १-१ जग्गा तत्कालिन जिल्ला महोत्तरी नगर पञ्चायत बस्ने टेका साहको नाउँमा दर्ता रहेको थियो। उक्त जग्गा टेका साहले आफैं जोतकोड गर्दै आउनु भएकोमा टेका साहले तत्कालिन जिल्ला महोत्तरी साडीमाडी गाउँ पञ्चायतमा बस्ने शिवजी साह सुडी हस्ते उक्त जग्गा विक्री गर्नुभयो। शिवजी साहले पनि आफैले जोतकोड गर्दै आउनु भएको थियो। मिति २०३०।२।१४ गते र.नं. ३४२९ मार्फत उक्त जग्गा शिवजी साहले हामी आमा संझादेवीलाई हस्ते विक्री गर्नुभयो। हामी आमाले जग्गा खरिद गरेदेखि हालसम्म उक्त जग्गा हामी फिरादीहरूले आफ्नो पारिवारिक श्रमशीपले खेतीपाती गर्दै आएका छौं। आमा संझादेवीको मिति २०५४।४।२५ गते मृत्यु भयो। निजको अपुताली हकखाने हकदार हामी फिरादी मात्र रहेका छौं। उक्त जग्गा हाम्रो परिवार बाहेकका अरु कुनैपनि व्यक्तिले कुनै किसिमले खेती नगरेको भएपनि हामी आमाले जग्गा खरिद गर्नुभएको ३२ वर्षको अन्तरालपछि विपक्षीले उक्त जग्गामा विपक्षीको बुवा मोही भएको भन्ने औचित्यहीन आधार दर्शाइ मोही नामसारी गरी माग्न मि.नं. २९५।६४ को मोही नामसारी मुद्दा यस भूमिसुधार कार्यालय महोत्तरीमा दायर गर्नु भएको कुरा हामी मृतक आमाको नाउँमा यस कार्यालयबाट जारी भएको म्याद मिति २०६२।२।२८ गते तामेल भएपश्चात् तामेली पर्चासँग रहेको विपक्षको निवेदन माग दावी पढ्दा थाहा जानकारी प्राप्त भयो। भूमिसम्बन्धी ऐन, नियमले तोकेको प्रक्रिया अनुसार लगत भरी अनूसूची प्रकाशित भएको तथा उक्त जग्गा मोहीको हैसियतले भोगी जग्गाधनीलाई कुत बुझाउँदै आएको व्यक्ति मात्र बैधानिक रूपमा मोही हुन सक्दछ। हामी आफैले जोती भोगी आएको उल्लिखित जग्गामा विपक्षीका बाबुले भूमिसुधार नियमावली, २०२१ को नियम ६ बमोजिमको प्रक्रिया पुरा नै नगरी जग्गाधनी समेतलाई थाहा जानकारी नगराई सर्वे नापीको फिल्डबुकमा नाउँसम्म उल्लेख भएको

एकमात्र आधारमा गैरकानूनी रुपमा मोहीयानी हकको प्रमाणपत्र प्राप्त गर्न सफल हुनु भएको रहेछ। अतः भूमिसुधार ऐन, नियमले निर्धारण गरेको प्रक्रिया नै पुरा नगरी जग्गाधनीलाई थाहा जानकारी समेत केही नदिई गैरकानूनी रुपमा तयार भएको मोहीको स्थायी प्रमाणपत्रको वैधता कायम रहन नसक्ने हुँदा र मोही नै नभएकोमा पनि मोहीको स्थायी प्रमाणपत्र बन्न गएकोले उल्लिखित कि.नं. १६ को ज. वि. १-१-१ जग्गाको विपक्षीका बाबुको नाउँमा तयार हुन गएको मोहीको स्थायी **प्रमाणपत्र बदर गरिपाउँ भन्ने** समेत बेहोराको फिराद पत्र।

वादी दावीको जग्गा तत्कालिन जग्गाधनी टेका साहकै नाउँबाट नापी भएको हो। भूमिसम्बन्धी ऐन लागू हुनुभन्दा पुर्वदेखि नै मेरो पिता स्व. रामलोचन रायले उक्त जग्गा मोहीमा कमाई आउनु भएको थियो। पिताको मृत्युपश्चात् उल्लिखित जग्गा अनवरत रुपमा मैले नै मोहीको हैसियतले जोती कमाई आएको छु। सर्वे नाप नक्साबाट तयार भएको फिल्डबुकले उल्लिखित तथ्यहरुलाई अकाट्य रुपमा पुष्टी गर्दछ। फिल्डबुकको मोही महलमा रामलोचन रायले नाउँ दर्ता गराई किसानको व्यहोरामा निज मोहीले नै सहीछाप गर्नुको साथै फिल्डबुकको कैफियत महलमा तत्कालिन वडा अध्यक्ष समेतले रामलोचन रायले नै उल्लिखित जग्गा जोती कमाई आएको भनी प्रमाणित समेत गरिदिएको रहेछ। मोहीको स्थितिमा विवाद रहेको अवस्थामा तत्कालिन दर्तावाला जग्गाधनी टेका साहले जग्गा नाप जाँच ऐन, २०१९ बमोजिम तत्सम्बन्धमा कार्यवाही गर्नुपर्ने अवस्था थियो। वर्षौंपछि आएर जग्गाको मोहीयानी हकमा आघात पर्नेगरी विवाद गर्नु विल्कुलै गैरकानूनी रहेको छ। भूमिसुधार कार्यक्रम लागू भएपछि विधिवत रुपमा भूमिसम्बन्धी ऐन, २०२१ अनुसार श्री ५ को सरकारबाट मेरो पिता राम लोचन राय यादवले ३ नं. स्थायी प्रमाणपत्र प्राप्त गर्नु भएको छ। भूमिसम्बन्धी नियमावली, २०२१ ले व्यवस्था गरेबमोजिम १ नं. लगत, २ नं. अनुसूची, ४ नं. अस्थायी जोहता निस्साको प्रमाणिक मान्यता ३ नं. स्थायी प्रमाणपत्र पाउनु भन्दा पुर्व नै रहन्छ। ३ नं. स्थायी प्रमाणपत्र प्राप्त गरिसकेको अवस्थामा त्यस प्रमाणपत्रलाई बदर गर्ने कानूनी आधार एवं

अधिकार निश्चित रूपमा भूमिसम्बन्धी ऐन, २०२१ ले भूमिसुधार कार्यालयलाई प्रदान गरेको छैन भन्ने समेत बेहोरा प्रतिउत्तर पत्र।

यसमा प्रतिवादीको बुबा रामलोचन रायले प्राप्त गरेको मोहीको प्रमाणपत्र वादी दावी बमोजिम बदर हुने ठहर्छ भन्ने समेत सुरू भूमिसुधार कार्यालय महोत्तरीको मिति २०६२।१०।१८ को निर्णय।

वादी दावी बमोजिम मोहीको प्रमाणपत्र बदर हुने ठहर्न्याएको सुरू भूमिसुधार कार्यालय महोत्तरीको निर्णय बदर गरी इन्साफ गरिपाउँ भन्ने समेत प्रतिवादीको पुनरावेदन अदालतमा परेको पुनरावेदन पत्र।

सुरू भूमिसुधार कार्यालय महोत्तरीबाट भएको फैसला फरक पर्न सक्ने देखिँदा छलफलको लागि अ.व. २०२ नं. बमोजिम प्रत्यर्थी झिकाई आएपछि पेश गर्नु भन्ने पुनरावेदन अदालत जनकपुरको आदेश।

यसमा यसै लगाउको दे.पु.नं. १३९५ को मोही नामसारी गरिपाउँ भन्ने मुद्दा आज यसै इजलासबाट खारेज हुने ठहरी फैसला भएको हुँदा उक्त मुद्दामा उल्लिखित आधार प्रमाण समेतबाट प्रस्तुत मुद्दाको पुनरावेदन पत्र हदम्याद नाघी दायर हुन आएकोले इन्साफतर्फ विचार गरी रहनु पर्ने अवस्था नहुँदा पुनरावेदन हदम्याद नाघी दायर हुन आएको हुँदा खारेज हुने ठहर्छ भन्ने समेत पुनरावेदन अदालत जनकपुरको मिति २०६६।५।२८ को फैसला।

पुनरावेदन अदालतको फैसलामा चित्त बुझैन। मोही नामसारी गरिपाउँ भन्ने यसै लगाउको मुद्दाको पुनरावेदनपत्रमा अ.व. ५९नं. अन्तर्गत गुज्रेको म्याद थामी पुनरावेदन लाग्न सक्ने कुरा सविस्तार विवेचना गरिसकेको हुँदा यस मुद्दामा दोहोर्न्याइ रहनु सान्दर्भिक रहेन। प्रस्तुत मुद्दामा तत्कालिन जग्गाधनी टेका साहुको नाममा दर्ता रहेको विवादित कि.नं १६ को जग्गा १-१-१ को मोही हकको स्थायी प्रमाणपत्र क्रमसंख्या ३५ मा नै मेरो पिता रामलोचन राय यादवको नाउँमा कायम रही आएको, तत्कालिन

जग्गाधनी टेका साहले उक्त प्रमाणपत्र स्वीकार गरी बसेको, निजबाट शिवजी साहको नाममा आएको शिवजी साहले पनि उक्त प्रमाण पूर्जालाई स्वीकार गरी आएको तथा सो उप्रान्त मिति २०३०।२।२४ मा यो जग्गा विपक्षी वादीकी आमा संझादेवीको नाममा आएको र निजले पनि उक्त मोही हकको प्रमाण पत्रबारे कुनै बाधा व्यवधान खडा नगरेको अवस्थामा संझादेवीको देहवसानपछि २०६२ सालमा सोही जग्गालाई समाती गैरकानूनी रूपमा तयार भएको मोहीको स्थायी प्रमाणपत्र बदर गरिपाउँ भनी वादीले उजुरी गर्न पाउने हो वा होइन तथा अर्को प्रश्न आज भन्दा झण्डै ३५ वर्ष पहिले भूमिसुधार कार्यालय महोत्तरीबाट प्राप्त मोही हकको स्थायी प्रमाणपत्रलाई बदर गर्नसक्ने कानूनी क्षेत्राधिकार भूमिसुधार कार्यालय महोत्तरीलाई भूमी सम्बन्धी ऐन, २०२१ को कुन दफाले कसरी प्रदान गरेको छ सोको निराकरण हुनुपर्नेछ। अतः विशेष अदालत ऐन, २०५९ को दफा ११ तथा ने.का.प. २०६० अंक ५६ नि.न. ७२२० पृष्ठ ४०८ प्रतिपादित सिद्धान्तलाई जर्बजस्ती थोपरी पुनरावेदन अदालत जनकपुरले गरेको फैसलामा गम्भिर कानूनी त्रुटी देखिएकोले सो फैसला बदर गरी भूमिसुधार अधिकारीले गरेको त्रुटिपूर्ण फैसला समेत बदर गरी इन्साफ पाउँ भन्ने समेत प्रतिवादी राजकिशोर रायको यस अदालतमा परेको पुनरावेदन।

यसमा मोही मुद्दामा पुनरावेदनको म्याद भूमी सम्बन्धी ऐन, २०२१ बमोजिम हुने भने पनि थाम्ने थमाउने म्यादका हकमा मुलुकी ऐन अ.व. ५९नं. आकर्षित हुने भनी ने.का.प. २०६५ अंक २ नि.नं.७९३८ मा यस अदालतबाट सिद्धान्त प्रतिपादन भै रहेको परिप्रेक्ष्यमा हदम्याद नाघि दायर भएको आधारलाई पुनरावेदन पत्र खारेज गर्नेगरी भएको पुनरावेदन अदालत जनकपुरको मिति २०६६।५।२८ को इन्साफ फरक पर्नसक्ने देखिएकोले अ.व.२०२ नं.बमोजिम प्रत्यर्थी झिकाई आएपछि लगाउका CI - ०३५२, CI - ०३५३ का मुद्दा समेत साथै राखी नियमबमोजिम पेश गर्नु भन्ने यस अदालतको आदेश।

भूमिसुधार कार्यालय महोत्तरीबाट मिति २०६२।१०।१८ मा भएको फैसलाको नक्कल मिति २०६३।११।२ मा सारीलिई सो मितिले भूमी सम्बन्धी ऐन, २०२१को दफा ५५ बमोजिम ३५ दिन भित्र पुनरावेदन गर्नुपर्ने र गुज्रेको म्यादको हकमा विशेष अदालत ऐन, २०५९ को दफा ११ बमोजिम १५ दिनको मात्र म्याद थाप्न सक्ने व्यवस्था भएको हुँदा सोही ऐन बमोजिमको म्याद थाप्न सक्ने र भूमी सम्बन्धी ऐनले नै विशेष अदालत ऐनको कार्यविधि अपनाउनुपर्ने व्यवस्था गरेको हुँदा ५० दिन भित्रमा पुनरावेदन गर्नु पर्नेमा सो विपरीत अ.व. २०२ नं. बमोजिम भएको प्रत्यर्थी झिकाउने आदेश कायम रहन पर्ने होइन। प्रस्तुत मुद्दामा भूमिसुधार कार्यालय महोत्तरीको निर्णयउपर ६१ दिनमा पुनरावेदन दर्ता गरेको पाइन्छ। त्यसैगरि सम्मानित सर्वोच्च अदालतबाट ज्ञानबहादुर राई विरुद्ध सुकबहादुर राईको अंश मुद्दा (ने.का.प. २०५२ नि.न.ं ५०६४, वृहत फुलवेन्च) मा दोहोऱ्याई पाउँ भनी निवेदन गर्नु पर्नेमा पुनरावेदन दर्ता गराएको कारणबाट पुनरावेदन खारेज भएको पाइन्छ। अतः विशेष अदालत ऐन, २०५९ को दफा ११ को साथै सम्मानित सर्वोच्च अदालतबाट प्रतिपादित वृहत फूल वेञ्चको फैसलाको वेवास्ता गर्दै मिति २०६८।२।१३ मा संयुक्त इजलासबाट प्रत्यर्थी झिकाउने गरि भएको आदेश बदर भागी छ भन्ने समेत मु.स. गर्ने पल्टी देवी समेतको लिखित प्रतिवाद।

यसमा आज यसै इजलास समक्ष पेश भएको यिनै पक्ष विपक्ष भै चलेको यसै लगाउको ०६६ - CI - ०४७० मोही नामसारी गरिपाऊँ भन्ने मुद्दामा विवादित तथ्य र कानुनी ब्यबस्थाको विषयमा विस्तृत विवेचना गरि उक्त मुद्दामा निर्णय दिनपर्ने जटिल कानुनी प्रश्नको निरूपण गरि मुद्दाको तथ्यमा न्याय निरूपण गर्नपर्ने भएको र उक्त जटिल कानुनी प्रश्नहरूको निरूपण सहित उक्त मुद्दाको न्याय निरूपण पूर्ण इजलासबाट हुन उपयुक्त देखिएकोले सर्वोच्च अदालत नियमावली २०४९को नियम ३(१)(घ) बमोजिम प्रस्तुत मुद्दा निर्णयार्थ पूर्ण इजलासमा पठाइदिनु भनि आजै यसै इजलासबाट फैसला भएको छ। प्रस्तुत मुद्दाको विवादित विषयवस्तु तथा तथ्य र कानुनी ब्यबस्था

पनि उल्लेखित यसै लगाउको ०६६ - CI - ०४७० मोही नामसारी गरिपाउँ भन्ने मुद्दाकै विषयवस्तुसँग सम्बन्धित भै दुवै मुद्दाहरू एक आपसमा अन्तरप्रभावी भएको र दुवै मुद्दाको न्याय निरूपण एकैसाथ पूर्ण इजलासबाट नै हुन उपयुक्त देखिएकोले प्रस्तुत मुद्दा लगाउको ०६६ - CI - ०४७० मुद्दा साथै राखी सर्वोच्च अदालत नियमावली २०४९को नियम ३(१)(घ) बमोजिम निर्णयार्थ पूर्ण इजलासमा पठाइदिनु। प्रस्तुत मुद्दामा संयुक्त इजलासको दायरीको लगत काटी पूर्ण इजलासको दायरीमा दर्ता गरी नियमानुसार गरी पेश गर्नु भन्ने यस अदालतको आदेश।

यसमा यसै लगाउको पुनरावेदन नं. ०६९-DF-००१२ को मोही नामसारी मुद्दामा पूर्ण इजलास तर्फको लगत कट्टा गरी संयुक्त इजलासमा पठाउने गरी आज यसै इजलासबाट आदेश भएकोले लगाउको प्रस्तुत मुद्दामा समेत सोही आधारमा कारणबाट पूर्ण इजलासको लगत कट्टा गरी प्रस्तुत मुद्दा संयुक्त इजलासको लगतमा दर्ता गरी नुयमानुसार पेश गर्नु भन्ने यस अदालतको पूर्ण इजलासको आदेश।

नियमबमोजिम पेशी सुचीमा चढी यस इजलास समक्ष पेश हुन आएको प्रस्तुत मुद्दामा मिसिल संलग्न पुनरावेदनपत्र समेतका कागज प्रमाणहरूको अध्ययन गरी निम्न प्रश्नहरूमा केन्द्रित रही निर्णय दिनु पर्ने देखिन आयो।

- (१) न्याय प्रशासन ऐन २०४८ को दफा ९ बमोजिम यस अदालतको के कस्तो प्रकृतिको पुनरावेदकीय क्षेत्राधिकार रहेको छ?
- (२) प्रस्तुत मुद्दाको पुनरावेदन यस अदालतमा लाग्ने हो वा होइन?
- (३) पुनरावेदन अदालतको फैसला मिलेको छ वा छैन?

यसमा उल्लेखित विषयवस्तुहरूमा प्रवेश गर्नु पूर्व प्रस्तुत मुद्दाको समग्र तथ्यको सिंहावलोकन गर्नु उपयुक्त हुन आउँछ। भूमिसम्बन्धी ऐन, नियमले निर्धारण गरेको प्रक्रिया नै पुरा नगरी जग्गाधनीलाई थाहा जानकारी समेत केही नदिई गैरकानूनी रूपमा तयार भएको मोहीको स्थायी प्रमाणपत्रको वैधता कायम रहन नसक्ने हुँदा र मोही नै

नभएकोमा पनि मोहीको स्थायी प्रमाणपत्र बन्न गएकोले विवादित जग्गाको विपक्षीका बाबुको नाउँमा तयार हुन गएको मोहीको स्थायी प्रमाणपत्र बदर गरिपाउँ भन्ने समेत बेहोराको मुख्य फिराद दावी र वादी दावीको जग्गा तत्कालिन जग्गाधनी टेका साहकै नाउँबाट नापी भएको हो। भूमिसम्बन्धी ऐन लागू हुनुभन्दा पुर्वदेखि नै मेरो पिता स्व. रामलोचन रायले उक्त जग्गा मोहीमा कमाई आउनु भएको र कानुनी प्रक्रिया पुरागरी ३ नं. स्थायी प्रमाणपत्र प्राप्त गरिसकेको अवस्थामा त्यस प्रमाणपत्रलाई बदर गर्ने कानूनी आधार एवं अधिकार भूमिसुधार कार्यालयलाई छैन भन्ने समेत व्यहोराको प्रतिउत्तर जिकिर रहेकोमा पुनरावेदक प्रतिवादीको बुबा रामलोचन रायले प्राप्त गरेको मोहीको प्रमाणपत्र वादी दावी बमोजिम बदर हुने ठहर्छ भन्ने समेत सुरु भूमिसुधार कार्यालय महोत्तरीको निर्णय भएकोमा उक्त निर्णयउपर प्रतिवादीको पुनरावेदन परेकोमा प्रस्तुत मुद्दाको पुनरावेदन पत्र हदम्याद नाघी दायर हुन आएकोले इन्साफतर्फ विचार गरी रहनु पर्ने अवस्था नहुँदा पुनरावेदन खारेज हुने ठहर्छ भन्ने समेत पुनरावेदन अदालत जनकपुरबाट मिति २०६६।५।२८ मा फैसला भएको देखियो। उक्त फैसलामा गम्भिर कानूनी त्रुटी देखिएकोले सो फैसला बदर गरी भूमिसुधार अधिकारीले गरेको त्रुटिपूर्ण फैसला समेत बदर गरी इन्साफ पाउँ भन्ने समेत व्यहोराको पुनरावेदक प्रतिवादी राजकिशोर रायको यस अदालतमा पुनरावेदन परेको देखिन्छ।

प्रस्तुत मुद्दा न्याय प्रशासन ऐन २०४८ को दफा ९(१)(ग)अन्तर्गत पुनरावेदन लाग्ने हो वा न्याय प्रशासन ऐन २०४८ को दफा १२ अन्तर्गत मुद्दा दोहर्थाई पाउँ भन्ने निवेदन लाग्ने हो? भन्ने जटिल कानुनी प्रश्नको निरूपण गरी पूर्ण इजलासबाट स्पष्ट मार्ग निर्देश गर्नुपर्ने देखियो भनी पूर्ण इजलासमा पठाइएकोमा ने.का.प. २०६५ नि.नं. ७९३८ मा प्रतिपादित कानूनी व्याख्या वा सिद्धान्तसँग सहमत भएमा सोही बमोजिम निर्णय गर्न र सहमत हुन नसकेमा सोको आधार र कारण खुलाई पूर्ण इजलासमा पठाउनु भनी संयुक्त इजलासको लगतमा दर्ता गरी निर्णयार्थ पेश हुन आएको देखियो।

सर्वप्रथम न्याय प्रशासन ऐन २०४८ को दफा ९ बमोजिम यस अदालतको के कस्तो प्रकृतिको पुनरावेदकीय क्षेत्राधिकार रहेको छ भन्ने सम्बन्धमा विचार गर्दा सो सम्बन्धी कानूनी व्यवस्थाको अवलोकन गर्नु सान्दर्भिक देखिन्छ। न्याय प्रशासन ऐन २०४८ को दफा ९ मा यस अदालतको पुनरावेदकीय क्षेत्राधिकारको व्यवस्था रहेको छ। न्याय प्रशासन ऐन २०४८ को दफा ९(१) मा पुनरावेदन अदालतले गरेको फैसला वा अन्तिम आदेशउपर निम्न बमोजिमका मुद्दाहरूमा यस अदालतमा पुनरावेदन लाग्ने व्यवस्था छः

(क) पुनरावेदन अदालतले सुरु कारवाई र किनारा गरेको मुद्दा,

(ख) दश वर्ष वा सोभन्दा बढी कैदको सजाय भएको मुद्दा, र

(ग) तीन वर्ष वा सोभन्दा बढी कैद सजाय, पच्चीस हजार रुपैया वा सोभन्दा बढी जरिवाना, पचास हजार रुपैया वा सोभन्दा बढी बिगो भएको वा बिगो नखुलेको मुद्दामा सुरु अदालत, निकाय वा अधिकारीले गरेको निर्णयउपर पुनरावेदन अदालतले पुनरावेदनको रोहमा निर्णय गर्दा केही वा पूरै उल्टी भएको मुद्दा ।

त्यसैगरी ऐ. दफा ९(२) मा सर्वोच्च अदालतमा साधक जाहेर भएको मुद्दामा समेत पुनरावेदन लाग्न सक्ने व्यवस्था रहेको छ।

उल्लिखित न्याय प्रशासन ऐन २०४८ को दफा ९ अनुसार पुनरावेदन अदालतले सुरु कारवाई र किनारा गरेको मुद्दा, दश वर्ष वा सोभन्दा बढी कैदको सजाय भएको मुद्दा एवं तीन वर्ष वा सोभन्दा बढी कैद सजाय, पच्चीस हजार रुपैया वा सोभन्दा बढी जरिवाना, पचास हजार रुपैया वा सोभन्दा बढी बिगो भएको वा बिगो नखुलेको मुद्दामा सुरु अदालत, निकाय वा अधिकारीले गरेको निर्णयउपर पुनरावेदन अदालतले पुनरावेदनको रोहमा निर्णय गर्दा केही वा पूरै उल्टी भएको मुद्दा तथा सर्वोच्च

अदालतमा साधक जाहेर भएको मुद्दामा मात्रै यस अदालतमा पुनरावेदन लाग्ने देखिन आयो।

प्रस्तुत मुद्दा न्याय प्रशासन ऐन २०४८ को दफा ९(१) को खण्ड (ग) सँग प्रमुख रूपमा सम्बन्धित रहेको देखिन्छ। उक्त व्यवस्था अनुसार तीन बर्ष वा सोभन्दा बढी कैद सजाय, पच्चीस हजार रुपैया वा सोभन्दा बढी जरिवाना, पचास हजार रुपैया वा सोभन्दा बढी बिगो भएको वा बिगो नखुलेको मुद्दामा सुरु अदालत, निकाय वा अधिकारीले गरेको निर्णय वा फैसलाउपर पुनरावेदन अदालतले पुनरावेदनको रोहमा निर्णय गर्दा सुरु निर्णय वा फैसला केही वा पूरै उल्टी भएको मुद्दामा मात्रै यस अदालतमा पुनरावेदन लाग्ने अवस्था रहेको देखिन आयो।

अब दोस्रो प्रश्नको रूपमा रहेको *प्रस्तुत मुद्दाको पुनरावेदन यस अदालतमा लाग्ने हो वा होइन* भन्ने सम्बन्ध विचार गर्दा प्रस्तुत मुद्दामा सुरु अदालतले वादी दावी नपुग्ने गरी फैसला भएको देखिन्छ। सो फैसलाउपर वादीको पुनरावेदन अदालतमा वादीको पुनरावेदन परेकोमा पुनरावेदन अदालतबाट हदम्यादको आधारमा पुनरावेदन खारेज हुने ठहर भई फैसला भएको देखिन्छ। उल्लेखित सुरु र पुनरावेदन अदालतको फैसलाको तुलना गरी हेर्दा परिणाममा कुनै भिन्नता रहेको देखिदैन। दुवै फैसलाको परिणाम भनेको वादी दावी पुग्न नसक्ने नै हो।

उल्लेखित न्याय प्रशासन ऐन २०४८ को दफा ९(१) खण्ड (ग) को व्यवस्थाअनुसार तीन बर्ष वा सोभन्दा बढी कैद सजाय, पच्चीस हजार रुपैया वा सोभन्दा बढी जरिवाना, पचास हजार रुपैया वा सोभन्दा बढी बिगो भएको वा बिगो नखुलेको मुद्दामा सुरु अदालत, निकाय वा अधिकारीले गरेको निर्णयउपर पुनरावेदन अदालतले पुनरावेदनको रोहमा निर्णय गर्दा केही वा पूरै उल्टी भएको मुद्दासुरु अदालत, निकाय वा अधिकारीले गरेको निर्णय वा फैसलाउपर पुनरावेदन अदालतले पुनरावेदनको रोहमा निर्णय गर्दा सुरु निर्णय वा फैसला केही वा पूरै उल्टी भएको मुद्दामा मात्र यस

अदालतमा पुनरावेदन लाग्ने अवस्था देखिन्छ। उक्त व्यवस्थाअनुसार पुनरावेदन अदालतको फैसलाउपर यस अदालतमा पुनरावेदन लाग्नको लागि सुरु अदालत वा निकाय र पुनरावेदन अदालतको फैसलामा शाब्दिक फरकमात्र पर्याप्त हुने नभई सारभूत रूपमा परिणाममा भिन्नता हुनु आवश्यक हुन्छ।

प्रस्तुत सन्दर्भमा यस अदालतबाट सिद्धान्त समेत प्रतिपादन भएका छन्। क्षेत्राधिकार अभाव रही पुनरावेदन नलाग्ने अवस्थाको मुद्दाको पुनरावेदन पत्र दायर भएको अवस्थामा त्यस्तो पुनरावेदन पत्रमा पुनरावेदन सुनी तथ्यभिन्न प्रवेश गरी निर्णय गर्न मिल्ने नदेखिने भनी यस अदालतबाट नेकाप २०६९ अंक ७ नि.नं. ८८५८ पृष्ठ १०५७(नेपाल सरकार विरुद्ध ज्योति राई, मुद्दा: मानव बेचबिखन) एवं नेकाप ०५६, नि.नं. ६६५९, पृ. ५९ मा सिद्धान्त प्रतिपादन भएको छ। त्यसैगरी कर्णबहादुर वि.क.विरुद्ध मोहन वि.क. भएको कित्ता काट दा.खा. दर्ता बदर र दर्ता मुद्दा (फैसला मिति २०७१।८।२२) मा न्याय प्रशासन ऐन २०४८ को दफा ९(१) खण्ड (ग) को व्यवस्थाअनुसार तीन वर्ष वा सोभन्दा बढी कैद सजाय, पच्चीस हजार रुपैया वा सोभन्दा बढी जरिवाना, पचास हजार रुपैया वा सोभन्दा बढी बिगो भएको वा बिगो नखुलेको मुद्दामा सुरु अदालत, निकाय वा अधिकारीले गरेको निर्णय वा फैसलाउपर पुनरावेदन अदालतले पुनरावेदनको रोहमा निर्णय गर्दा सुरु निर्णय वा फैसला केही वा पूरै उल्टी भएको मुद्दामा मात्र यस अदालतमा पुनरावेदन लाग्ने भनी सिद्धान्त प्रतिपादन भएको छ। साथै शारदा शाही वि राजिव विक्रम शाह भएको लुटपिट (०६८ - CR - ११२१) मुद्दामा सुरु अदालत र पुनरावेदन अदालतको फैसलामा सारभूत भिन्नता नभएको अवस्थामा पुनरावेदन अदालतको फैसलाउपर यस अदालतमा पुनरावेदन लाग्ने कानूनी व्यवस्थाको अभाव रहेकोले प्रस्तुत मुद्दाको पुनरावेदन यस अदालतमा लाग्ने क्षेत्राधिकारको अभाव रहेको देखिदा पुनरावेदन पत्रबाट पुनरावेदन सुनी तथ्यभिन्न प्रवेश गरी निर्णय गर्न मिल्ने देखिन नआएकोले पुनरावेदन खारेज हुने भनी सिद्धान्त प्रतिपादन भएको छ।

तसर्थ उल्लेखित व्यवस्था एवं प्रतिपादित सिद्धान्त समेतको आधारमा सुरूले दावी नपुग्ने र पुनरावेदन अदालतले हदम्यादको आधारमा पुनरावेदन खारेज हुने ठहर भएकोले पुनरावेदन अदालत जनकपुरको फैसला उपर यस अदालतमा पुनरावेदन लाग्न सक्ने देखिन आएन।

अब पुनरावेदन अदालतको फैसला मिलेको छ वा छैन भन्ने सम्बन्धमा विचार गर्दा उल्लेखित कानूनी व्यवस्था, प्रतिपादित सिद्धान्त, तथ्य एवं विवेचना समेतको आधारमा सुरू अदालत र पुनरावेदन अदालतको फैसलाको परिणाममा सारभूत भिन्नता नभएको अवस्थामा पुनरावेदन अदालतको फैसलाउपर यस अदालतमा पुनरावेदन लाग्ने कानूनी व्यवस्थाको अभाव रहेको देखिदा प्रस्तुत पुनरावेदन पत्रबाट तथ्यभिन्न प्रवेश गरी निर्णय गर्न मिल्ने देखिन नआएकोले पुनरावेदन खारेज हुने ठहर्छ। वादीको पुनरावेदन जिकिर पुग्न सक्दैन। पुनरावेदक वादीलाई फैसलाको जानकारी दिई प्रस्तुत मुद्दाको दायरीको लगत कट्टा गरी मिसिल नियमानुसार गरी बुझाइ दिनु।

न्यायाधीश

उक्त रायमा म सहमत छु।

न्यायाधीश

इजलास अधिकृत :- रमेश रिजाल

कम्प्युटर अपरेटर: खगेन्द्रकुमार खत्री

इति सम्बत् २०७२ साल जेष्ठ २९ गते ६ रोज शुभम् ।